

**DOSAD NAJBOLJI UDŽBENIK HRVATSKOG,
ILI SRPSKOG JEZIKA ZA STRANCE**

Stjepan Drilo, *KROATISCH-SERBISCH I i II (Lehrbuch für Anfänger)*, Julius Groos Verlag, Heidelberg 1978.

Ivo Pranjković

Udžbenik hrvatskog ili srpskog jezika za strance prof. Stjepana Drila (koji već godinama živi i radi u SR Njemačkoj) jedna je od najboljih i najviše korištenih knjiga te vrste (i to ne samo na njemačkom jezičnom području). Takva knjiga svakako zaslužuje da se o njoj kaže nešto više bez obzira na to što je i od drugog njezina izdanja (prvo je izdala zagrebačka »Mladost« 1973. godine) prošlo već dosta vremena. Ovdje će biti riječi o drugom (proširenom i popravljenom) izdanju.

Udžbenik je dvodijelan, a svaki dio ima oko 200 stranica (većeg formata). Prvi dio sadrži (pored dvaju kratkih predgovora: prvom i drugom izdanju) dvadeset jednu lekciju, hrvatsko-njemački rječnik, gramatički registar i Kartu dijalekata hrvatsko-srpskog jezika. (Autor napominje u predgovoru da »dem Buch liegt ein, Schlüssel' bei«, ali toga »ključa« za prvi dio udžbenika nisam vidio.)

Drugi dio sadrži (pored predgovora) petnaest lekcija, dva dodatka (I. Literarische Texte, II, Deutsche Texte für Übersetzung), rješenja (Lösungen der Übungen), prijevod njemačkih tekstova, rječnik (i hrvatsko/srpsko-njemački i njemačko/hrvatsko/srpski), te, također, gramatički registar.

Najprije će biti iznijeti i prokomentirani neki od razloga zbog kojih ovaj udžbenik smatram doista vrijednim i opravdano cijenjenim, a zatim i nekoliko kritičkih primjedaba.

I

1. Lekcije su, po mom mišljenju, vrlo dobro koncipirane. Gotovo svaka od njih sadrži tekst u dijaloškoj formi (osim 12-15. lekcije drugog dijela gdje su beletristički tekstovi) koji se odnosi na svakodnevne situacije i koji u koncentriranu obliku sadrži gramatički materijal što se u lekciji obrađuje. Slijede zatim vježbe, u obliku razgovora između lektora i studenta, kojima je cilj koncentracija na pojave kojima se u lekciji posvećuje posebna pažnja. Lekcija se nastavlja gramatičkim dijelom kojim se induktivno stečeni uvid u jezične pojave, uglavnom dosta opširno, jednostavno i uvijek s adekvatnim primjerima, pojašnjava i dopunjuje. Nakon toga dolaze opet vježbe, kompleksnije i opširnije od prethodnih. Lekcija završava abecednim popisom (novih) riječi u kojem se sve (toničke) riječi akcentuiraju. (Autor označuje akcente i u drugim dijelovima lekcije, zapravo kad god to, iz bilo kojih razloga, smatra potrebnim i korisnim.)

2. Lekcije su u cjelini više nego uspješno primjerene studentima (u širem smislu) s njemačkog jezičnog područja. Tekstovi su prirodni, aktualni i jednostavni, što nije lako postići kad je riječ o zasićenim tekstovima.

U gramatičkim dijelovima često se iskorišćuju prednosti kontrastivnog pristupa (npr. u obradi kategorije određenosti/neodređenosti), a posebna je važnost data gramatičkim temama koje su za govornike njemačkog jezika najrelevantnije (npr. sekundarno *a*, refleksi jata, glagolski vid, enklitike, način strukturiranja upitnih, niječnih i subordiniranih rečenica, specifičnosti rekcije itd.). Nema sumnje da je u tome vrlo važnu ulogu odigralo dugogodišnje autorovo iskustvo.

3. Vježbe su vrlo brojne i vrlo raznovrsne (npr. provođenje glasovnih promjena, tvorba oblika, odgovori na pitanja, konstruiranje pitanja prema zadanim odgovorima,¹ »obostrano« prevođenje, različiti tipovi dopunjavanja rečenica, različite vrste rečeničnih »transformacija«, zamjene rečenica, konstruiranje sinonimnih struktura itd.).

4. Gramatičko je gradivo smišljeno raspoređeno: od važnijeg (npr. frekventnijeg) i/ili jednostavnijeg prema manje važnom i/a manje jednostavnom. To lijepo može ilustrirati postupnost u obradi glagolskih oblika: u prvom dijelu obrađeni su prezent, imperativ, particip (glagolski pridjev) aktivni, perfekt, futur i kondicional I, a u drugom futur II, parti-

¹ Taj tip vježbi vrlo je važan za komunikativni (aktualni) aspekt.

cip (glagolski pridjev) pasivni, gerundiv (glagolski prilozi), aorist, imperfekt, plusvampfekt i kondicional II.

Takav raspored građe omogućuje i pravim početnicima da bez velikih poteškoća pristupe učenju hrvatskog ili srpskog jezika i njegove gramatike. (Trebalo ipak reći da to ne vrijedi za početnike s posve slabom ili nikakvom lingvističkom naobrazbom.)

5. Često se na logičan i funkcionalan način u jednoj lekciji obuhvaćaju teme koje pripadaju raznim razinama gramatičke analize, npr. sekundarno *a* i genitiv plurala (str. 151²), palatalizacija i vokativ singulara (str. 115), odnosno nominativ plurala (str. 132), stupnjevanje pridjeva i komparativne rečenice (II, str. 54-56) itd.

6. Sintaktička razina uključena je u razmatranje gotovo od samog početka. Tako se npr. već u trećoj lekciji prve knjige (str. 41) govori o »veznom« i »neveznom« i (»i-Funktion«), tj. o tome da *i* u strukturi *Ivan i Ana su studenti* odgovara vezniku *und*, a u strukturi *I vi ste studenti* prilogu *auch*.

II

Primjedbe će biti brojnije i konkretnije, ali zato većinom i marginalnije.

1. Drilov gramatički opis uglavnom je tradicionalan (u dobrom smislu riječi). On se većim dijelom oslanja na opis kakav nalazimo u Brabec-Hraste-Živkovićevoj gramatici (tu gramatiku i spominje kad govori o glagolskim vrstama) i, eventualno, Težak-Babićevoj. U njega ne nalazimo termina kao što su fonem, morfem i sl. Zato se i događa da on segmentira (u skladu s tradicionalnim opisima) npr. *bi+o*, *bi+la*, *bi+lo* (str. 47), umjesto *bi(l) + Φ* , *bi(l) + a*, *bi(l) + o*. Morfem *l* (tzv. gramatički morfem nerelacijskog tipa) označuje glagolski pridjev, a relacijski su morfemi (nastavci) Φ , *a*, *o* (označuju rod i broj, eventualno [potencijalno] i padež).

Iznijeti prigovor, međutim, bitno obesnažuje činjenicu da se prvo izdanje knjige pojavilo 1973. (kad se »strukturalistička metodologija vrlo malo primjenjivala u serbokroatistici; uostalom, ne primjenjuje se prečesto ni danas).

2. Tradicionalnost se Drilova očituje dobrim dijelom i u bilježenju akcenta:

² Ako se upućivanje odnosi na drugu knjigu, ispred broja stranice stajat će rimsko dva (II).

a) Zadržava »klasično« označavanje dvosložnih refleksa jata (npr. *lijep, rijeka*; str. 21), iako se u nekim priručnicima, namijenjenim također njemačkom jezičnom području (npr. u Hammovoj *Kratkoj gramatici za strance*), već dulje vremena postupa drugačije (označuje se naime: *lijêp, rijêka*).

b) Ima i inače dosta starijeg, »knjiškog« (prema starijim leksikografskim djelima) označavanja akcenata. Oblici koji budu navedeni u zagradama u svakom bi slučaju bili primjereniji Drilovom udžbeniku već i zato što tekstovi u njemu na većim dijelom pripadaju razgovornom stilu: *bânka (bânka), vêdra, nîska, nôva (vêdra, nîska, nôva), pîvi (pîvi)*, str. 44; *kôji (kôji), otići (ôtići), prédgrađe (prêdgrađe)*, str. 61; *glâvni (glâvni), gôst (gôst)*, str. 95; *dimnjâk (dimnjâk)*, str. 70; *râskrsnica (râskrsnica), vóžnjê (vóžnjê), néprikladan (neprikladan)*, str. 153; *gradôvâ (grâdôvâ)*, str. 155; *mrtav (mrtav)*, str. 182; *bo-gâta (bôgata)*, II, str. 31; *trijû, četirijû (trîjû, četirîjû)*, II str. 75; *ôrao (ôrao), stûpac (stûpac), ûrednik (ûrednik)*, II str. 82; *ûmor (ûmor), svâđa (svâđa), žîvci (žîvci)*, II str. 99. itd.

c) Ima i posve neobičnih, da ne kažem i sumnjivih akcenata, na primjer: *čêtvrt* (str. 54) umjesto *čêtvrt*, *ispûniti* (str. 61) umj. *ispuniti*, *prêdjelo* (str. 70) umj. *prêdjelo*, *budûći da, súsret* (str. 87) umj. *bûdući da, súsret*, *njêzin* (str. 143) umj. *njêzin*, *plítak* (str. 182) umj. *plítak*, *pôšto pôto* (II str. 31) umj. *pôšto-pôto*, *ôbjema* (II str. 75) umj. *objêma*, *jêdva* (II str. 89) umj. *jêdva*.³

3. Mislim da je tvorba riječi premalo zastupljena. Izričito se o toj problematici govori zapravo samo onda kad se obrađuju deminutivi i augmentativi (II str. 79-80). Napominjem to posebno zato što se tvorbeni sustav hrvatskog ili srpskog jezika u mnogo čemu razlikuje od njemačkog. Tvorbi je mogao pripasti bar dio prostora koji je posvećen pregledu glagolskih vrsta (II str. 100-111). Mislim naime da on (pregled) knjigu ove vrste (udžbenik za početnike) previše opterećuje.

³ Vrlo je vjerojatno da se u kojem od navedenih primjera radi i o tiskarskoj pogrešci. U to nas može uvjeriti popriličan broj takvih pogrešaka (ne samo kad je riječ o akcentima i ne samo kad je riječ o tekstu na hrvatskom ili srpskom jeziku), npr. na više mjesta š i č umjesto s i c (prvi put već na početku prve knjige — u Inhaltsübersichtu: što, šta *Zuchauer* umj. *Zuschauer* (str. 22), *prôtesti* (str. 23) umj. *prôttestni* (str. 23), zapravo *prôttestni, Verneinungspartipel* umj. *Verneinungspartikel* (str. 41), *na stol*, umj. *za stol* (str. 67): *Ana je sjela na stol*, *ručni* umj. *ručni* (str. 88), *svjêž* umj. *svjêž* (str. 107), *vamo* umj. *ovamo* (str. 121), *dali* umj. *da li* (str. 125), *vlakomiva* umj. *vlakovima* (str. 138), *kôji, čiji* (II str. 13), ali samo tri retka niže i u rječniku *kôji čiji*; *pretposljednji* umj. *pretposljednji* (II str. 19), *jedânpût* umj. *jedânpût* (II str. 24), *stečen* umj. *stečen* (II str. 72) *stîm* umj. *stîm* (II str. 82) *večina* umj. *večina* (II str. 89), *snijeg* umj. *snijeg* (II str. 99).

4. Nije mnogo bolje prošao ni red riječi. Zapravo, dobro se i opširno govori o tzv. automatskom (npr. raspored enklitika), a premalo o osnovnom i stilski obilježenom redu.

5. Pravopisne odredbe o dijeljenju slogova (v. »lek-tor /nicht: le-ktor«, str. 27), mogle su biti i ispuštene, a umjesto njih se moglo nešto više reći o interpunkciji, pogotovu zato što se čini da ni sam autor nije u tome baš sasvim siguran (nisu doduše ni ovdje isključene tiskarske pogreške), usp. *Ljubica je rekla, da se ne žuri* (str. 72), *Zašto pitaš, hoću li?* (str. 116), *Ivo Andrić je književnik, iz ...* (čijeg, I.P) *romana smo čitali odlomak* (II str. 17).

6. U drugu knjigu uvršten je dobar izbor reprezentativnih književnih tekstova. Bilo bi dobro da im je pridodan koji tekst i iz drugih funkcionalnih stilova (u prvom redu iz publicističkog i znanstvenog).

7. U konstruiranju tekstova može se osjetiti (iako vrlo rijetko) i blagi utjecaj njemačkog jezika, npr. *Studenti su u seminaru*, str. 37. (u značenju: učionici, u predavaonici); *Dajte mi štogod za pisati*, II str. 78; *U kojem katu (spratu) stanujete?* II str. 159 (: In welchem Stock...).

Katkad bi se moglo diskutirati i o prijevodu na njemački, npr. *on će nešto postići — aus ihm wird etwas* (II str. 18).

8. Tvrdnja prema kojoj: »Die possessiven Adjektive auf -ov (-ev) und -in treten nur in der unbestimmten Form auf« (str. 133) vrijedi samo ukoliko se odnosi na osnovne oblike, ali ne i na kose padeže, npr. *G. Markova* i *Markovog(a)*, *Krležina* i *Krležinog(a)* itd.

9. Dobro je uočeno i formulirano da se niječni futur s infinitivom od niječnog futura s prezentom⁴ (*Neću ići; Neću da idem*) razlikuje po značenju (prvo je »werden«, a drugo »wollen«), ali se zbog prethodnog paragrafa (Anstatt mit dem Infinitiv wird das Futur im Sr. [tj. Serbischen, I.P] auch durch das Präsens mit der Konjunktion »da« gebildet) može shvatiti da se (i) to odnosi samo na »istočnu varijantu«.

10. Autor nije sasvim dosljedan i jasan u upotrebi termina za jezik kojim se bavi: Kroatisch-Serbisch, kroatische und serbische Standardsprache, hrvatskosrpski, Kroatisch oder Serbisch, Kroatisch (Serbisch).

Među govornicima hrvatskog ili srpskog jezika spominju se Hrvati, Srbi i Crnogorci, ali se ne spominju (vjerojatno omaškom) Muslimani.

⁴ Po strani ostaje pitanje može li se »futur s prezentom« uopće smatrati futurom.

Tekstovi su inače dosljedno pisani hrvatskim književnim jezikom, ali (također dosljedno) *predodžbu* zamjenjuje *predstava* (npr. *Mi nemamo jasnu predstavu o tome što bi bilo najbolje* ... str. 177). Zabunu možda može izazvati i to što se nakon ekavskih (Crnjanskoga) tekstova riječi u rječniku navode samo ekavski (npr. *obestan, pomešati se, ponegde, sneg, zavejan*; II str. 89). Mislim da je (u zagradama) trebalo navesti i (i)jekavske oblike.

Kako iznijete kritičke primjedbe ne bi bile krivo shvaćene ili »nadjačale« naprijed spomenute atribucije, napominjem (još jedanput) da su one upućene dosad vjerojatno najboljem udžbeniku hrvatskog ili srpskog jezika za strance.